

УДК 343.23:004

Казакова Н.Ф., Щербина Ю.В.

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ БАЗ ДАНИХ

Наведено аналіз проблем, що існують на даний момент у сфері правового захисту баз даних та інших програмних продуктів в Україні. Сформульовано напрями подальшого удосконалення відповідної нормативно-правової бази.

Ключові слова: захист, база даних, правове забезпечення

Постановка проблеми та її зв'язок з сучасними науковими та прикладними задачами

Переважаюча більшість інформаційних систем містить у своєму складі бази даних.

Згідно до [1], **база даних** – *представлена в об'єктивній формі сукупність самостійних матеріалів (статей, розрахунків, нормативних актів, судових рішень та інших подібних матеріалів), систематизованих так, щоб ці матеріали могли бути знайдені та оброблені за допомогою електронної обчислювальної машини.*

Захист баз даних є складною інженерною, організаційною та, у першу чергу, правовою проблемою.

В Україні протягом останнього часу для вирішення проблем правового захисту баз даних прийнято цілий ряд законів та підзаконних актів. Але ситуація значно ускладнюється з інтенсивним розвитком глобальних мереж, зокрема – мережі загального доступу Internet, у якій відсутні поняття національних кордонів, а постійне збільшення швидкості комунікацій та інтенсифікація інформаційних процесів призводить до збільшення мобільності матеріальних та інформаційних об'єктів.

Ефективність законів, при створенні яких суттєво використовувалось поняття національних кордонів, поступово знижується. Все більше значення має швидкість фіксації та реєстрації інформаційних об'єктів, які захищаються авторським правом, а також зручність та ефективність маніпулювання такими об'єктами. Зі сказаного витікає, що вже найближчим часом вирішення проблем захисту прав інтелектуальної власності в цій сфері стане нагальною проблемою.

На даний момент правове регулювання відносин у сфері використання комп'ютерних програм та баз даних відбувається на національному й міжнародному рівнях.

На національному рівні таке регулювання забезпечується прийняттям відповідних законів, на міжнародному – укладенням відповідних конвенцій, угод.

У відповідності до підписаної Україною Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів, основною формою охорони комп'ютерних програм і баз даних є авторське право і, таким чином, комп'ютерні програми та бази даних віднесені до категорії об'єктів, що охороняються як літературні твори. У [2] дане таке визначення щодо авторського права:

Авторське право – *в об'єктивному сенсі – інститут цивільного права, регулюючий відносини, пов'язані зі створенням та використанням (виданням, виконанням, показом і т.д.) творів науки, літератури або мистецтва, тобто об'єктивних результатів*

творчої діяльності людей в цих областях. Програми для ЕОМ та бази даних також охороняються авторським правом. Вони прирівняні до літературних творів та збірок, відповідно.

Авторські права на програми та бази даних закріплені також у Договорі Всесвітньої організації охорони інтелектуальної власності та з авторського права, і підписаному на Дипломатичній конференції 20 грудня 1996 року директиві Європейських Співтовариств про правову охорону комп'ютерних програм та баз даних від 14 травня 1991 року, Угоді Світової організації торгівлі про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС), дотримання положень якої є неодмінною умовою вступу України до СОТ.

В Україні охорона комп'ютерних програм та баз даних здійснюється відповідно до Закону України «Про авторське і суміжні права», що, в основному, відповідає вимогам міжнародних конвенцій та угод, переважна більшість статей якого безпосередньо стосується та комп'ютерних програм і баз даних. Проблема полягає в тому, що бази даних, на відміну від літературних творів, є об'єктами, що динамічно змінюються. Незмінною в них є лише концептуальна інформаційна модель на основі якої вони побудовані. Що ж стосується наповнення даними зазначеної моделі, то вони постійно змінюються задля підтримки її в актуальному стані.

Аналіз останніх досліджень і документів, у яких викладено підходи до вирішення проблеми

Коли мова йде про літературний твір, то згідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», захисту підлягає, у першу чергу його зміст. Виникає питання: що захищається, коли мова йде про базу даних?

У Законі України «Про авторське право і суміжні права» [3], визначення про базу даних дещо відрізняється від вище приведеного. Бак, згідно закону, *база даних* – це сукупність (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Стаття 19 закону [3] наголошує, що правова охорона баз даних не поширюється на самі дані або інформацію і не чіпає будь-яке авторське право, що відноситься до самих даних чи інформації, які містяться у базі даних.

У статті 5 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятої 20 грудня 1996 року, стверджується, що компіляція даних або будь-якої іншої інформації у будь-якій формі, яка у відповідності до підбору і розміщення, є результатом інтелектуальної творчості, має охоронятись як об'єкт інтелектуальної власності. У даному випадку охорона, знову ж таки, не розповсюджується на первинні данні з бази. Але й право авторства на ці дані не обмежується.

Т.ч., законодавство розрізняє такі поняття, як структура даних та самі дані, що зберігаються у базі. Що стосується захисту самих даних, то закон їх захищає лише у тому випадку, коли вони є об'єктом інтелектуальної творчості. Це той загальний принцип, що міститься у міжнародних документах і є результатом загального світового досвіду, накопиченого у цій сфері. Наприклад, зміст телефонного довідника не є об'єктом, що підлягає захисту, а зміст тлумачного словника – є.

Виходячи зі сказаного, **метою статті** є формулювання підходів до вирішення проблем нормативно правового забезпечення захисту баз даних.

Викладення основного матеріалу

Той факт, що сучасне українське законодавство (наприклад, [3] та зазначене в [4]), практично ніяк не передбачає захисту інформації, що зберігається у базах даних, і не є однозначно негативним фактом. Оформлення авторських прав можливе лише на за-

кінчений об'єкт інтелектуальної діяльності, а інформація у базі даних постійно змінюється. Крім того, до уваги слід брати ще й простоту цього принципу. Але створення структури та інтерфейсу будь якої бази даних і, головне, наповнення її даними, це робота, що вимагає великих інвестицій та витрат. Нажаль, інтелектуальні витрати на заповнення бази даними часто перевищують витрати на їх розробку як таких.

У ряді країн прийняті законодавчі акти, які дають виключне право особі, що виконувала заповнення баз даних, на вилучення та повторне використання інформації, що в ній зберігається. Такий підхід використовують у тому випадку, коли ця особа внесла суттєвий трудовий, фінансовий або інтелектуальний вклад у наповнення бази даних. Прикладом такого документу є положення Директиви ЄЕС №96/9/ЄС від 11.03.96 р. про правову охорону баз даних. У цьому разі доступ до бази даних обмежується певним колом користувачів, що приймали участь у її створенні.

Сьогодні в Україні копіювання інформації, яка міститься у базі даних, і розміщення її в іншому місці, не є порушенням авторського права її виконавця. Авторські права на базу даних, у загальному випадку, належать розробнику бази даних а не замовнику [4]. Замовнику ж належать права на дані з цієї бази. Зважаючи на це, для того щоб замовник мав виключні авторські права і на базу, і на інформацію, що в ній зберігається, це положення необхідно прописати у договорі, що складається між замовником та виконавцем.

Закон «Про авторське право і суміжні права» не дає власнику бази даних ексклюзивного права на всі дані, які в ній містяться. Якщо дані отримано з інших відкритих джерел, то будь-які інші особи мають право їх використовувати для власних потреб.

У статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» сказано, що «...будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу є порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для судового захисту». Це означає, що копіювання інформації з бази даних з використанням засобів обходу технічного захисту вже має розглядатись як порушення авторських прав.

У разі, якщо права розробника бази даних порушені, то, у відповідності до статті 52 зазначеного закону, він має право на відшкодування своїх збитків шляхом звернення до суду. При визначенні подібних порушень розробник також має право знищення незаконно створених порушником баз даних.

Для доказу факту порушення авторських прав позивачеві необхідно довести наступні факти:

- що саме йому належать авторські права на конкретну базу даних;
- що саме відповідач розповсюджує (продає) базу даних;
- що саме та база даних, яку розповсюджує відповідач, належить позивачеві;
- що розповсюдження бази даних відбувається без згоди позивача.

Слід також мати на увазі, що розповсюдження бази даних має на увазі розповсюдження точної її копії, а не її частини або її модифікації. Для доказу цього факту має бути призначена експертиза, яка доведе (або не доведе) абсолютну відповідність копії оригіналу.

Наведена схема тільки на перший погляд виглядає простою. Недоліки в сучасному законодавстві викликають помітні труднощі під час її реалізації для вирішення можливих конфліктних ситуацій. Проблема полягає у тому, що для такого терміну як «база даних», який увійшов у наше життя досить давно, немає єдиної думки серед представників різних міжнародних організацій щодо його визначення. Питання охорони таких нових об'єктів інтелектуальної власності, як «інтелектуальна база даних», «база знань», «інтелектуальна система», «інформаційна технологія», «інтелектуальна інформаційна технологія», які визначені сучасними стандартами, зокрема прийнятим в Україні Державним стандартом «Інтелектуальні інформаційні технології» (ДСТУ 2481-94), в законода-

вчій базі ще навіть і не розглядались.

У вирішення проблеми можна визначити певні ключові аспекти:

- крім діючих у Законі України «Про авторське право і суміжні права» норм, необхідно законодавчо закріпити спеціальну статтю про охорону комп'ютерних програм і баз даних – у тому числі, а також узаконити значення термінів, що стосуються їх охорони;
- слід законодавчо закріпити також право на державну реєстрацію комп'ютерних програм (програмних продуктів) і процедуру його здійснення;
- необхідно законодавчо заборонити виготовлення, поширення і використання апаратних засобів або надання послуг, метою яких є зняття технічного захисту з комп'ютерних програм;
- слід закріпити права законного користувача на виготовлення копій програмних продуктів у межах ліцензійної угоди;
- необхідна розробка конкретних адміністративно-правових та кримінально-правових заходів, спрямованих на попередження та невідкладне припинення розповсюдження контрафактної продукції;
- для захисту програмних продуктів слід використовувати не тільки засобами захисту авторського права, а й договірним правом, положеннями законодавства, що стосуються боротьби з недобросовісною конкуренцією та охороною комерційних таємниць.

Висновки

Проблема охорони авторських прав на бази даних урегульована на недостатньому рівні, що ускладнює організацію захисту баз даних у межах закону. Основними проблемами, які потребують додаткового дослідження та вирішення, є:

- 1 встановлення уніфікованої термінології, що стосується інформаційної сфери;
- 2 забезпечення охорони комп'ютерних програм та баз даних, а саме визначення:
 - основних засад правової охорони використання комп'ютерних програм та баз даних;
 - переліку випадків, що кваліфікуються як неправомірне використання комп'ютерних програм та баз даних;
 - санкцій за неправомірне використання комп'ютерних програм та баз даних.

Література

1. База данных [Електронний ресурс] / Портал : Википедия – свободная энциклопедия. – Режим доступа \www/ URL: http://www.ru.wikipedia.org/wiki/База_данных. – Заголовок з екрану, доступ вільний, 30.10.2012.
2. Авторское право [Електронний ресурс] / Портал : Википедия – свободная энциклопедия. – Режим доступа \www/ URL: http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Авторское_право. – Заголовок з екрану, доступ вільний, 30.10.2012.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року [Електронний ресурс] / Портал : Верховна Рада України. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Заголовок з екрану, доступ вільний, 31.10.2012.
4. Толпеев, А.С. Проблема защиты авторского права на базы данных [Електронний ресурс] / Портал : Международная полицейская корпорация гражданской безопасности. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.mpkgb-mykolaiv.at.ua/publ/1-1-0-1>. – Заголовок з екрану, доступ вільний, 31.10.2012.
5. Залесов, А. В. Защита авторских прав на базу данных – новое оружие в конкурентной борьбе? [Текст] / А. В. Залесов // Биржа интеллектуальной собственности. – М. : Международный институт промышленной собственности. – 2006. – №3 / Портал : Sojuzpatent. – Режим доступа \www/ URL: <http://www.sojuzpatent.com/doc/ПравОхрБД.doc>. – Заголовок з екрану, доступ вільний, 09.09.2010.

Надійшла до редколегії 31.10.2012

Казакова Н.Ф., Щербина Ю.В.

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ БАЗ ДАННЫХ

Приведен анализ проблем, которые на данный момент существуют в сфере правовой защиты баз данных и других программных продуктов в Украине. Сформулированы направления последующего усовершенствования соответствующей нормативно правовой базы.

Ключевые слова: защита, база данных, правовое обеспечение

Kazakova N.F., Shcherbyna Yu.V.

ISSUES PROBLEMS OF LAW PROTECTION OF DATABASES

An analysis of the problems that currently exist in the right-hand to protect databases and other software products in Ukraine. Formulated directions of subsequent improvements appropriate regulatory framework.

Key words: protection, database, legal support